

A kongresszus alap gondolata — amely természetszerűen a pártfőtitkár előadói beszédében nyerte el klasszikus megfogalmazását — az, hogy a művelődés fejlesztésének döntő tényezője az anyagi alap, a termelőerők fejlesztése. Nem az önelégültség, az elért eredmények kritikátlan értékelése a követendő út, hanem az eddigi teljesítményszinttől a kitűzött célok felé vezető pályán mutatkozó hiányosságok felmérése, elemzése, a nehézségek legyőzése, a reális adottságokhoz és követelményekhez igazodó értékrend. Ezekre a biztosítékokra utalt az előadói beszéd ott, ahol hangsúlyozta: „bőven van még tennivalónk, hogy elérjük a műveltség, a forradalmi, szocialista nevelés fokának általános emelkedését, aminek tükröződnie kell az egész tevékenységben, népünk minden elgondolásában és megvalósításában, életmódjában és munkájának mikéntjében.”

Pontos célképzést és gondosan kimunkált célrendszer birtokában lehet csak az élet anyagi és szellemi körülményeinek, más szóval a kulturáltságnak olyan szintjét elérni, amelynek mértékét elveink szabják meg, és a gyakorlat tartósan igazolja. A politikai kultúrától, vagyis a jogok tényleges gyakorlásától a munkaerő kölcsönös iránti szabályainak tiszteletben tartásáig, az oktatás korszerű formáitól az oktatás — egyetemes, nemzeti és nemzetiségi értékeket magában foglaló és gyarapító — tartalmának a legmagasabb szintre emeléséig, a társadalmi érintkezés demokratikus és civilizált formáinak érvényesítéséig minden szinten valóban sok még a tennivalónk, hogy a politikai nevelés és szocialista kultúra II. kongresszusának fórumán elhangzott követelmények, igények és javaslatok közül a legfontosabbak hiánytalanul megvalósuljanak!

KORUNK

PÉTER GYÖRGY

Új dimenziók a szocialista tulajdon fejlődésében

Szem előtt tartva azt az alapelvet, amelyet pártunk IX. kongresszusán Nicolae Ceaușescu elvtárs így fogalmazott meg: „Az élet, az új jelenségek alapos tanulmányozása fő követelmény, amely a gazdaság helyes vezetésének és tervszerűsítésének elengedhetetlen feltétele” —, a társadalom tudományos irányítása országunkban a tulajdon vonatkozásában is új megoldások kidolgozását teszi szükségessé.

Az emberiség történelmi fejlődésében a tulajdon mindig alapvetően fontos volt, és nem véletlen, hogy számos elméleti értelmezését és gyakorlati megjelenési formáját ismerjük. A jogtudomány például a használat, a birtoklás és a rendelkezés jegyében fogalmazza meg a tulajdon tartalmát, a filozófia a tulajdonformának a társadalmi alakulatban betöltött helyét és szerepét emeli ki, a lélektan azt a kérdést tanulmányozza, hogy a motiváció elméletében a tulajdon mint érdekviszony hogyan határozza meg az emberi tudatot és tevékenységet. A politikai gazdaságtan a tulajdonforma gazdasági, elsajátítási tartalmát helyezi előtérbe, és vizsgálja ennek kihatását a termelőerők fejlődésére, az anyagi javak termelésének módjára, növelésének lehetőségeire.

Nem véletlen, hogy a szocialista tulajdonforma helyes értelmezése, fejlődési irányának felismerése és szerepe központi helyet foglal el a Román Kommunista Párt elméleti tevékenységében, a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom fejlődésének jelenlegi szakaszában felmerülő kérdések körében. Nicolae Ceaușescu elvtársnak, a Román Kommunista Párt KB 1982. június 1–2-i plenáris ülésén *A hazai szocialista építés jelenlegi stádiumáról, elméleti, ideológiai kérdésekről és a párt politikai, nevelő tevékenységéről* tartott előadói beszédében a termelőerők és a tulajdonviszonyok fejlődésének dialektikája új megvilágításba került.

A kérdés fontossága arra is feljogosít, hogy a tulajdonforma marxi ismeretelméleti vonatkozásait felidézzük. A tulajdonforma közgazdasági vonatkozásaival először a klasszikus polgári közgazdaságtan foglalkozott, összhangban a polgárság érdekeivel, abból a szempontból, hogy az emberi munkát kifejező polgári magántulajdon hogyan valósítja meg a tőkés nemzeti vagyon gyarapodását. Megfogalmazta a tőkés magántulajdon mozgástörvényeit is; ezeket örökérvényűeknek nyilvánította, és eszményítette a polgári magántulajdon meghatározta individualista

embertípust. Sajátos módon közelítette meg a tulajdonformát a kispolgári közgazdaságtan. F. Proudhon a tulajdonon csupán egy elvet értett, amely beékelődik a valóságos viszonyokba. A kisárutermelői tulajdonnal általa összeegyeztethetetlennek vélt polgári magántulajdon lopásnak minősítette, és úgy akarta megszüntetni, hogy szembeállította vele a kisárutermelés „örök” törvényeit.

A marxi tulajdonelmélet és egyben a polgári magántulajdon tudományos értelmezése, valamint a kapitalizmusnál magasabb rendű társadalom tulajdonviszonyainak kifejtése a proudhoni felfogás kritikai elemzése során krisályosodott ki. Új tudományos megfogalmazás került napirendre: „szükséges volt, hogy a magántulajdon elmélete letérjen a tisztán empirikus, pusztán objektíve vizsgálódó útról, és tudományosabb jelleget öltjön, amely a következményekért is felelőssé teszi és ezáltal a dolgot általános emberi területre viszi¹ át. Marx szerint „arra a kérdésre, hogy mi is ez [a tőkés magántulajdon], csak úgy felelhetett volna [Proudhon], ha kritikailag elemzi a politikai gazdaságtant, amely ezeknek a tulajdonviszonyoknak egészét átfogja, nem jogi kifejezésükben, mint akaratí viszonyokat, hanem reális alakjukban, vagyis mint termelési viszonyokat”.² Marx ezt a feladatot *A tőke* megírásával teljesítette, amelyben a polgári tulajdon mozgástörvényeit rendszerbe foglalta, kiemelte történeliségét és egyben öntagadása irányában végbemenő fejlődését.

Marx megállapítja, hogy „a tulajdon minden történelmi korszakban másképpen és egészen különböző társadalmi viszonyok között fejlődött. A polgári magántulajdon meghatározni tehát annyit jelent, mint a polgári termelés összes társadalmi viszonyait ábrázolni”.³ A tulajdon kezdeti formájában a termelő egyúttal tulajdonos is, és úgy viszonyul a tulajdonforma tárgyához — a termelés tárgyi feltételeihez —, mint amely természetszerűleg sajátja. A megjelenő magántulajdon esetén a termelőeszközök magánszemélyek tulajdonába kerülnek. A magántulajdonnak is más a jellege aszerint, hogy ezek a magánszemélyek munkások-e vagy nem dolgozók. A munkásnak a termelőeszközök fölötti magántulajdona az alapja a kisárutermelésnek. Ez a termelési mód azonban korlátozza a termelőerők fejlődését, a termelés társadalmisítását. A szétforgácsolt kismagántulajdon szükségyszerűen felváltja a társadalmilag koncentrált termelőeszközök tőkés magántulajdona. A polgári magántulajdon tárgyát a termelőeszközöktől és létfenntartási feltételektől megfosztott proletariátus hozza létre saját munkája révén; ezt — értékőbbség formájában — a burzsoázia minden ellenszolgáltatás nélkül sajátítja ki, és tőkésíti. A tőkés magántulajdon a proletariátus esetében a tulajdon hiányát és e viszony újratermelését tételezi. A tőkés kisajátítás a tőkés termelés belső törvényeinek játéka útján a tőke centralizációjával is végbemegy, amely fokozza a termelés társadalmisítását, de az elsajátítás magánjellegét is.

A tőkés magántulajdon tehát első tagadása az egyéni, a saját munkán alapuló magántulajdonnak. De a tőkés termelési mód szükségzerűségével hozza létre saját tulajdonformájának a tagadását. Ez a tagadás tagadása: „Ez nem állítja vissza a magántulajdon, de helyreállítja az egyéni tulajdon a tőkés korszak vívmánya: a kooperáció és a földnek, valamint a munka által termelt termelési eszközöknek a közös birtoklása alapján.”⁴ Az egyén saját munkáján alapuló magántulajdon tőkés tulajdonná alakulása hosszadalmas és nehezebb folyamat, mint a társadalmi termelésen nyugvó tőkés tulajdon átváltoztatása társadalmi tulajdonná. Míg ott a nép tömegét sajátítják ki, itt a kisajátítókat sajátítja ki maga a nép.

Marx a tulajdonformát tudományos alapokra helyezte, kimutatta ennek természetszerű fejlődését, és elméleti, politikai következtetéseivel fegyvert kovácsolt a proletariátus részére a tőkés tulajdon társadalmisításért vívott harcban.

Hazánkban a szocialista (állami és szövetkezeti) tulajdon formái két úton jöttek létre: 1. az 1948. június 11-i szocialista államosítással (itt a hazai polgári tulajdon és a külföldi monopóliumok vagyonát a munkásosztály tulajdona váltotta fel) és 2. az 1949—1962-es időszakban főleg a mezőgazdaság szövetkezesítésével. Az eltelt időszakban az országunkban létrejött és kifejlődött szocialista tulajdon teljesítette történelmi hivatását: olyan társadalmi-gazdasági struktúrát teremtett, amelyben a termelőerők gyors ütemben fejlődtek. A tőkés fejlődés csúcspontján, a második világháború küszöbén a román gazdaság több mint 60 százaléka az imperialista trösztök birtokában volt. Az ország gyengén fejlett iparral rendelkező agrárország maradt.

A termelőeszközök tőkés-földesúri tulajdonának felszámolásával megszűnt a kizsákmányolás és osztályellenesség, az iparban és a mezőgazdaságban a dolgozók mint termelők egyben tulajdonosokká váltak, új társadalmi struktúra jött létre, s a társadalmi termék és a nemzeti jövedelem elosztása a szocializmus erkölcsi és méltányossági elveivel összhangban valósul meg. A gazdasági-társadalmi fejlődést a következő mutatók fejezik ki:

1938 = 100	1950	1965	1980
Lakosság	104,6	122	142,3
Aktív munkaképes lakosság	101,2	117	125
A dolgozók száma	150,5	305,1	520,2
Társadalmi termék	99	410	14-szeres
Nemzeti jövedelem	99,5	411	14-szeres
Egy lakosra számított nemzeti jövedelem	95	337	10-szeres
Ipari össztermelés	147	957	48-szoros
Mezőgazdasági össztermelés	74	143	258

1950 = 100

Reáljavadalmazás	—	226	418
A parasztság reáljavadalmazása	—	189	434
Árneladás	—	459	15-szörös

Forrás: Nicolae Ceaușescu: Előadói beszéd az RKP KB 1982. június 1—2-i plenáris ülésén.

Itt mindenekelőtt azt ragadjuk ki, hogy míg 80 év tőkés fejlődése során Románia nem volt képes meghaladni a gyengéfejlettséget, addig a szocializmus építésének vizsgált időszakában aránylag rövid idő alatt a fejlődő ország stádiumába jutott. Míg az egy főre számított nemzeti jövedelem, a fejlődés egyik alapvető kifejezője a múltban csupán 100 dollár volt, ma már 1500 dollárra növekedett. Az elemzett 30 év alatt Románia ipari ereje 48-szorosára nőtt; ennek következtében a társadalmi termék és a nemzeti jövedelem alapján számítva az ország ma 15-ször gazdagabb 1950-hez képest.

A fejlődést még jobban kiemeli a nemzeti vagyon legfontosabb elemét alkotó állóalapok gyarapodása; ezek volumene a vizsgált 30 év folyamán 9-szeresére növekedett, és egyben korszerűsödött, a nyilvántartott 3400 milliárd lej nemzeti vagyont alkotó anyagi javakból az állóalap értéke 2100 milliárd lej, vagyis az előbbinek kétharmad része. Gazdasági fejlődésünk dinamizmusát különösen jól szemlélteti bizonyos termékek egy lakosra számított jelentős növekedése (például az elsődleges energiafogyasztás, az acél, cement, traktor, tehergépkocsi, vasúti teherkocsi, műtrágya, műszál-műrost, műanyag, mûgumi, hűtőszekrény, televízió, rádiókészülék, szövőtáru, lábbeli és élelmiszeripari termékek); ezek tekintetében megközelítettük a gazdaságilag fejlett államokat.

A szocialista tulajdon talaján a termelőerők országos szintű és területi profilú fejlesztése — mindenekelőtt a szocialista iparosítás útján — biztosította az agrárforradalom megvalósítását és a mezőgazdasági termelés növekedését, amely ma három és félszeresen múlja felül az 1950. évi szintet.

A gazdasági fejlődés alapján mélyreható forradalmi átalakulások mentek végbe az ország társadalmi szerkezetében is: a munkásosztály mind fontossága, mind pedig számaránya tekintetében vezető osztállyá vált a társadalomban, a parasztság számaránya 80 százalékról 30 százalékra csökkent, az ország életében jelentős szerepet betöltő új értelmiség született.

A további fejlődés stratégiáját a Román Kommunista Párt XII. kongresszusa dolgozta ki: kijelölte a további sokoldalú, minőségileg új, magasabb szintű fejlődés útját, amelynek eredményeként Románia 1985-ig közepesen fejlett orszaggá válik. Ezzel a célkitűzéssel összhangban a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának 1982. június 1—2-i bővített plenáris ülésén pártunk főtítkára az alkotó marxizmus jegyében fogant fontos elméleti, ideológiai és politikai dokumentumot terjesztett elő, amely új elméleti tézisekkel gazdagítja a tudományos szocializmust, s a gazdasági-társadalmi fejlődés reális értékelésével és egyben a tennivalók megjelölésével fémjelezte az ország jelenlegi és jövőbeni fejlődését.

Az elemzett kérdések közül kiemelkedő jelentőségű a szocialista tulajdonnak a jelenlegi szakasznak megfelelő értékelése, valamint annak az ellentmondásnak a felismerése és feloldása, hogy a szocialista tudat, a szocialista tulajdonosi tudat lemaradt a termelőerők fejlődése mögött, és akadályozza a további gyors fejlődést, a termelőerők megfelelő kibontakozását. Lényeges ebben a vonatkozásban Nicolae Ceaușescu elvtársnak az a megállapítása, hogy „a társadalmi tulajdon, az egész nép tulajdonát helytelenül azonosítják az állami tulajdonnal. Az állam nem tulajdonos, és nem is kell hogy az legyen a kifejezés jogi értelmezésében. A társadalmi tulajdon a népé. Az állam csupán eszköz a munkásosztály, nemzetiiségi különbség nélkül az összes dolgozók, az egész nép kezében arra, hogy szervezett módon

valósítsa meg a gazdasági-társadalmi fejlődést. Szükséges tehát átgondolnunk és bizonyos javításokat kell eszközölnünk a tulajdon fogalmát illetően, el kell mélyítenünk, és erőteljesen ki kell nyilvánítanunk a dolgozó tulajdonosi minőségét.⁴⁵

Mindebből az a következtetés adódik, hogy a szocialista állam nem volt és nem is lehet tulajdonosa a termelőeszközöknek, mert a tulajdon nem jogi fikció, hanem — amint ezt már láttuk — a reális gazdasági-termelési viszonyok összessége. Itt arról van szó, hogy míg a polgári tulajdon társadalmisításával a munkásosztály saját tulajdonába vette munkájának termékeit, a termelőeszközöket, ezt jogilag a proletárdiktatúra állama csupán szentesítette, addig a szocialista tulajdon, a termelőeszközök tulajdona az egész nép munkájának gyümölcse. A szocialista tulajdonnak ezt az új minőségét csakis az össznépi tulajdon fogalma fejezheti ki.

A tulajdon alanya a szocializmusban tehát nem az állam, hanem a társadalmi szinten egyesült egyének, maguk a dolgozók. Ezt pártunk már 1971-ben, az ideológia területén dolgozók értekezletén megállapította, kiemelve, hogy a társadalom dolgozó tagjai egyúttal tulajdonosai is mind a termelőeszközöknek, mind pedig munkájuk eredményének. A szocialista tulajdon tehát nem egy társadalom feletti jelenség, embertől elidegenedő fogalom, hanem a dolgozó egyén tevékenységének valósága.

Mindez a szocialista tulajdonnak emberközpontú jellegét hozza előtérbe a társadalmi tulajdon marxi értelmezésének megfelelően, amely szerint a dolgozó egyén a tényleges tulajdonosa a társadalmi szinten megszervezett és működő termelőeszközöknek, amelyeket közösen birtokolnak a modern korszak vívmányai alapján, s a szocialista állam csupán adminisztrátori minőségben ellenőrzi a termelőeszközökkel való gazdálkodást, ennek minőségét és hatékonyságát.

A termelők tulajdonosi minőségének kifejlesztése és tudatosítása céljából Nicolae Ceaușescu elvtárs javasolta, hogy a dolgozók közvetlenül is részt vegyenek a termelőeszközök fejlesztésében. Ez lehetővé tenné, hogy azok, akik hozzájárulnak a fejlesztési alaphoz, az általános javadalmazási és nyereségrészesedési jogok mellett a befizetett összeg után évente a gazdasági eredményeknek megfelelő különjvedelemhez jussanak.

Nem szabad elfelednünk itt azt, hogy a tulajdon elsősorban elsajátítás, és „az elsajátítás alapvető megnyilvánulása az alanyban nem más, mint a (gazdasági, anyagi) érdek”.⁶ Következésképpen a dolgozókat elsősorban anyagilag kell érdekeltté tenni a termelőeszközök fejlesztésében, hatékony felhasználásában, a jövedelmezőbb gazdálkodás megvalósításában. Ezt kívánja hangsúlyozni az a megfogalmazás is, hogy a dolgozók hozzájárulása a termelőeszközök fejlesztéséhez erősíteni a tulajdonosi minőségüket, felelősségüket, fokozná a törődést mind a gazdasági tevékenység jó menetele, mind az öngazdátás és az önálló gazdálkodás tekintetében.

Az előbbiekből következik, hogy pártunk a szocialista tulajdonformát nem statikusan, hanem dinamikus fejlődésében és konkrét gazdasági megjelenésében, működésében értelmezi, ugyanis „a munkamegosztás alkotja azokat a társadalmi viszonyokat, amelyeknek összessége az, amit ma tulajdonnak neveznek”.⁷ Ilyen vonatkozásban tökéletesítik a tulajdon és a társadalmi-gazdasági szervezés elveit, az új gazdasági mechanizmus, a munkásöngazdátás és önálló gazdálkodás elveit, nem tévesztve szem elől azt, hogy minden gazdasági-társadalmi egység dolgozói jobban érvényesítsék tulajdonosi minőségüket, és így érdekeltté váljanak a termelés és a munka eredményességében. „Egy vállalat dolgozóinak meg kell érteniük — hangsúlyozza Nicolae Ceaușescu elvtárs —, hogy ők annak a vállalatnak a tulajdonosai, közvetlenül ők felelnek a tulajdon megőrzéséért, megvédéséért és fejlesztéséért. Meg kell érteniük: az ő feladatuk az, hogy a rendelkezésre álló eszközökkel elérjék a gazdasági hatékonyság állandó növekedését, és ily módon biztosítsák egyben mind a javadalmazáshoz és nyereségrészesedésükhöz, mind pedig a felhalmozáshoz, a termelőerők fejlesztéséhez, valamint az állam egyes általános szükségleteihez, az ország védelméhez szükséges eszközöket.”⁸

Új megfogalmazást kapott a párt 1982. június 1—2-i plenáris ülésén a szövetkezeti tulajdon értelmezése és minősítése is. Eszerint ezt a tulajdont nem lehet a szocialista tulajdon alacsonyabb formájának nyilvánítani. A szövetkezeti tulajdon is a társadalmisított termelőerőket hozza mozgásba és fejleszti. A szövetkezeti gazdasági egységekben nem folyhat alacsonyabb szintű és hiányos gazdálkodás azzal az indokkal, hogy itt a tulajdonforma alacsonyabb rendű.

Következésképpen a szocialista tulajdonformát, mind az össznépi, mind a szövetkezeti tulajdon esetében, felelőssé kell tenni további gazdasági-társadalmi szerepéért, funkcióiért — a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom megteremtése érdekében.

JEGYZETEK

1. Engels: *A nemzetgazdaságtan bírálatának vázlatja*. MEM 1. Bp., 1957. 499.
2. Marx: *Proudhonról (Levél J. B. v. Schweitzernek)*. MEM 16. Bp., 1964. 23.
3. Marx: *A filozófia nyomora*. MEM 4. Bp., 1959. 158.
4. Marx: *A tőke* I. Bp., 1961. 706.
5. Nicolae Ceaușescu: *A hazai szocialista építés jelenlegi stádiumáról, elméleti, ideológiai kérdésekről és a párt politikai nevelő tevékenységéről. Előadói beszéd az RKP KB 1982. június 1—2-i plenáris ülésén*. Előre, 1982. június 3.
6. Marx—Engels *Művei* 13. Bp., 1965. 159.
7. Marx: *Levél Annenkovhoz*. In: Marx—Engels: *Levelek „A tőkéről”*. Bp., 1956. 20.
8. Nicolae Ceaușescu: *Idézett előadói beszéd*.

VASILE ZAHARIA

Termékszerkezet és hatékonyság

Ha gazdasági fejlődésünk jövőjét akarjuk kicövekelni, nem téveszthetjük szem elől azokat a világgazdasági változásokat, amelyeknek tanúi lehettünk az elmúlt évtizedben. Nem (vagy csak későbbre) várt politikai, gazdasági események, jelenségek nyomán azok a gazdasági struktúrák, amelyekről úgy véltük, hogy sikerrel állták ki „az élet tűzpróbáját”, idejemúltak bizonyultak. A nyers valószínűséggel való szembesítés — inség, az energia- és nyersanyagforrások elapadása, a környezetszennyeződés — megbuktatta a gazdasági fejlődés és növekedés eddig alapvető követelményeinek tartott elvek és modellek jó részét. Nemcsak új energiaforrások feltárása vált égetően szükségessé, hanem új fejlődési alternatívák, modellek kidolgozása is.

A világpiacon tapasztalható változások, a küzdelem kiéleződése energia- és nyersanyagtakarékosagra, pénzügyi korlátozásokra kényszerítették a legfejlettebb országokat is. A kőolaj világpiacon árnak robbanásszerű emelkedése arra kényszerítette a behozatalra szoruló államokat, hogy gazdaságpolitikájukban alkalmazkodjanak az adott, korlátozásoktól terhes világgazdasági helyzethez.

A világpiacon árnak alakulása*

	<i>Kőolaj</i> (<i>hordó/\$</i>)	<i>Vasérc</i> (<i>tonna/svéd</i> <i>korona</i>)	<i>Kokszosítható</i> <i>szén</i> (<i>tonna/NSZK-márka</i>)	<i>Gyapot</i> (<i>font/cent</i>) [1 font=450g]	<i>Foszfátok</i> (<i>tonna/\$</i>)
1971	2,13	48,02	87,4	61,7	11,25
1973	3,22	46,12	83,9	101,5	13,75
1974	11,56	57,16	170,0	153,6	54,52
1978	12,49	72,03	132,5	136,1	35,38
1980	34,37	78,47	131,3	135,2	41,00

* A Monthly Bulletin of Statistics 1980. szeptemberi száma alapján.

A változások szükségességét az erősen iparosított országokban is felismerték; Nyugat-Európában, Amerikában, Japánban már korábban megkezdődött a gazdaság szerkezetváltása: korlátozták az energiaigényes, nyersanyag-behozatalra alapozó iparágakat. Lényeges változások történtek a gép-, textil- és vegyiparban, a kohászatban, általában a termelés minden olyan ágában, ahol külföldi, dráguló energiahordozókat és anyagokat használnak. Legtöbbjük csupán a belső szükségletek kielégítésére szorítkozik. Csak a gazdaságos, nagy komplexitású, a tudomány és a technika legújabb vívmányait magukba foglaló árucikkek előállítását szorgalmazzák. Miközben néhány nagyüzem súlyos válsággal küzd, erősödnek azok a